

PÓK ATTILA

A kreativitás keretei

A FELSŐBBFOKÚ TANULMÁNYOK INTÉZETE SZERVEZETE

A Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete (FTI–iASK) szervezeti felépítésében is tükrözi kutatás-módszertani elveit, a lokális, regionális, európai és globális kérdéseket több diszciplína eszközeivel vizsgálja. Ezt a gondolkodásmódot tükrözik az Intézet kutatóközpontjainak elnevezései is. A Hankiss Központ névadója, Hankiss Elemér irodalomtörténész, szociológusként és filozófusként is az öt körülvevő társadalom mozgatóerőit, a kreativitás és a bénító maradiság viszonyát kutatta. Polányi Károly és Mihály a 20. századi világot meghatározó gazdasági és társadalmi tényezők gyökereit kereső, széles horizontú és mélyre fúró vizsgálódásai példamutatónak a Polányi Központ munkatársai számára.

A Hankiss Központ kutatóinak feladata Hankiss professzor tudományos és irodalmi életművének rendszerezése, archiválása, a hankissi örökség és gondolkodásmód bemutatásának előkészítése a szakmai és a nagyközönség számára. A Hankiss Központoz tartozó, Mátyás Mónika vezetésével működő *Beszélő Házak* kutatási műhely, amely a mikrotörténet módszerével tárja fel kőszegi épületek lakóinak sorsát. Az egyes történeteket mindig tágabb, regionális, nemzeti, európai, globális összefüggésekbe ágyazza be. Eddig két kötet jelent meg a műhely gondozásában: az egyik Festetics Imre grófról (Chernel utca 10.), akiről ez a kötet bizonyítja, hogy ő volt a genetika tudományának egyik legkorábbi megalapozója, a másik pedig tematikus csoportokba szedve mond el 19 kőszegi történetet. A kutatóműhely az általa alkal-

mazott módszerrel más nyugat-dunántúli város történeteiben is dolgozik.

A Hankiss Központ része *Zsidóságtörténeti Munkacsoportunk* is, amely Nyugat-Magyarország modern kori társadalomtörténetéhez kapcsolódó regionális alapkutatásokat kezdeményez, koordinál és végez. Azt vizsgáljuk, hogy milyen szerepe volt a zsidóságnak a régió modernizációjában, az urbanizáció folyamatában, milyen hálózatok létrehozásával és működtetésével formálták a pannon városok sajátos történeti útját a zsidó közösségek. Mit jelentett Bécs és Pozsony közelsége, hogyan befolyásolták a politikai ideológiák, az államhatárok változásai a társadalmi és gazdasági kapcsolatrendszereket? Milyen volt a régióban az arisztokrácia és a zsidó polgárság, nagypolgárság viszonyrendszere, hogyan alakultak az asszimilációs és akkulturációs folyamatok? Eddigi projektjeink áttekintették a nyugat-magyarországi cionizmus történetét, a szombathelyi két világháború közötti zsidó nőegyletek sajátos világát, elkészült Körmeny zsidóságának története, megindítottunk egy hosszabb távú összehasonlító kutatást arról, hogy a régió egyes városaiban milyen szerepet játszott a helyi zsidóság a 19. századi és 20. század eleji gazdasági, társadalmi, kulturális modernizációs folyamatokban. A munkacsoport legfontosabb aktuális feladata a sok évtized után rövidesen újra nyíló kőszegi zsinagógában kialakítandó kiállítás előkészítése.

A Mizsei Zoltánnak köszönhetően a szárnyait bontogató *Zenei Műhely* saját

Jody Jensen, a Polányi Központ vezetője
(Fotó: Vadász Péter, 2016.)

fejlesztésű kisvárosi kreatív zenei programja a *Hangzó Város*, amely az elmúlt 5 év alatt valódi márkavédjegy lett, zenei fesztivált és nyári zeneakadémiát eredményezett. Kőszeg városát pedig egy, a világon egyedülálló zenei és turisztikai látványosságként egy interaktív zenei harangjátékkal, a Hangzó Városkúttal gyarapította.

Most formálódik a *Pannon Irodalom és Kultúra Háza* néven a Hankiss Központ új szervezeti egysége. A virtuális ház különböző színhelyeken zajló szépirodalmi, színházi, képzőművészeti tematikájú események gazdája.

Jody Jensen vezeti az Európa jelenének és jövőjének alapkérdésit vizsgáló *Polányi Központunkat*, ide jelentkezik az ösztöndíjasok túlnyomó többsége. Az elmúlt 5 év során jelentős nemzetközi kutatócsoport jött itt létre, több mint 20 országból közel

80 nemzetközi ösztöndíjasunk volt. A Központ kutatásai kiterjednek a balkáni államok helyzetére – tragikus eseményekben gazdag közelmúltjára és közvetlen jövőjének alternatíváira – is. A főként fiatalokból álló nemzetközi munkacsoport kutatási eredményeit bemutató *Emlékezetpolitika és populizmus Délkelet-Európában* című angol nyelvű kötet rövidesen a Routledge kiadó gondozásában jelenik meg.

A Polányi Központ intenzíven foglalkozik Közép-Európa politikai közelmúltjának feldolgozásával, így a rendszerváltás nyugat-dunántúli mozzanataival, valamint a régió szerepével az Európai Unióban. Az 1970-es évek végén és az 1980-as évek során ugyanis a „Közép-Európa” fogalom értelmezése politikai hatalom nélküli értelmiségiakat foglalkoztatott. Legfőbb problémájuk az volt, hogy az európai történelem során kiformalódott kontinensükön belüli törésvonalak milyen mértékben determinálják az európai politika és társadalom jövőjét. Az 1990-es évek eleje óta a gondolat a V4 együttműködés keretében intézményesült, innen a kutatói kérdés: hasznosítható-e a Közép-Európa eszme intellektuális öröksége politikai döntések előkészítése során? Munkatársaink a térség európai és globális szerepe újraértékelésének folyamatához angol és magyar nyelvű kötetekkel járulnak hozzá. Intézetünk adta ki magyarul Emil Brix és Erhard Busek 30 év után újragondolt könyvét Közép-Európáról, valamint az intézeti Közép-Európa kutatásokat vezető Bába Iván Gyurcsík Ivánnal és Kiss Gy. Csabával közösen írott, a Brix–Busek könyvre reagáló művét magyarul és angolul.

Intézetünk harmadik kutatási központja, zászlóshajó projektje a *Kreatív város – fenntartható vidék (Kraft)* program. Olyan értékőrző és értékteremtő program ez, amely arra figyelmeztet: az egyes települé-

sekről pillanatfelvételekben tükröződő társadalmi tények – így például a népesség fogyása és növekedése, a népsűrűség alakulása, a felújított utcák hossza, a vendégéjszakák vagy a helyi oktatási intézményekbe jelentkezők száma és más „kemény” adatok – nem adnak magyarázatot város és vidéke kölcsönös impulzusaira, a számokban nem kimutatható, de mégis érzékelhető flow-ra, a változó inspirációkra, törekvésekre, perspektívákra, jövőképekre, a kulturális hagyományok hatására, a társadalmi élet „puha” tényeire. A tevékenységek aprólékos megfigyelésével hasznosítjuk a kulturális antropológia örökségét. Makroszkopikusan látjuk a társadalmat, és az adat-, valamint az idegtudomány új ismereteinek felhasználásával vizsgáljuk az egyének hálózatait. Módszertanunk folyamatos fejlesztése mellett erőteljesen folytatjuk annak hazai és külföldi gyakorlati alkalmazását és hasznosítását a regionális fejlesztési projektekben. Az évente megrendezésre kerülő Kraft-konferencián mutatjuk be a kőszegi fejlesztési eredményeinket, s egyben teret biztosítunk a szélesebb körű regionális koncepciók kiérlelésének is. Sikerült új életet lehelnünk a Pannon Városok Szövetségébe, amely jelenleg nyolc várost tömörít és motorja lehet a Pannon–Kraft-programnak, amelynek szélesebb szellemi és szakmai bázisát a Pannon Egyetem a többi partnerintézménnyel együtt biztosítja. Mindebben Gaál Zoltánnak, a Pannon Egyetem volt rektorának, az intézet korábbi igazgatóhelyettesének van döntő szerepe.

Az intézet a Kraft-módszerrel több, a Nyugat-Dunántúllal kapcsolatos fejlesztési tervet készített, így stratégiai partnereként rész vesz a *Veszprém Európa Kulturális Fővárosa 2023* projektben is. Folyamatban van a Pannon Városok Szövetségéhez tartozó városok innovációs, kreatív és társadalmi fenntarthatósági

potenciáljainak felmérése. Nemzetközi szintéren első ízben került alkalmazásra a Kraft-módszer a *Local Flavours* című Interreg-projektben, amely Európa nyolc régiójának kis- és középvárosairól szól: a megújulás és útkeresés kihívásairól, az együttműködés új szellemének kibontakozásáról, a kulturális, természeti és építészeti örökség újszerű bemutatásáról. A résztvevő régiók sajátosságai ugyan merőben eltérnek egymástól, ám a különbségek ellenére mégis közös emberi, társadalmi értékeket közvetítenek.

A *Digitális Társadalom* kutatócsoport a Kraft Központ része, az itt dolgozó szakemberek az ökológiai és társadalmi fenntarthatósági projekteket nagy adatkészletek elemzésével támogatják. Saját kutatási-fejlesztési projektjeik főként a környezetvédelem, az egészségügyi menedzsment, valamint a mezőgazdaság és földhasználat területéről kerülnek ki. Ilyen az *Enviro-mind* környezetvédelmi portál: egy megfigyelőrendszer, amely lehetővé teszi a környezeti problémák gyors és egyszerű azonosítását, valamint a *Landsupport* projekt, amely kritikus elemzéseket végez a lokális, regionális és európai földhasznosítási tendenciákról.

A világ különböző részeiről jönnek és térnek vissza hozzánk kutatócsoportjainkhoz kapcsolódó témákkal foglalkozó neves kutatók is. A világhírű biológus, Dan Brooks, 2016 óta rendezvényeinken gyakran jelezte a pandémia veszélyét, és – sajnos – kevés figyelemre méltott javaslatot is készített a megelőzési lehetőségeiről. Fontos munkát publikált monográfiáink sorozatunkban a kvantumfizikus Thomas Filk, együttműködünk a körforgásos gazdaság kőszegi alkalmazását kezdeményező Hillary Brownnal és Charles Vörösmartyval a City University of New Yorktól. Nemzetközi kutatói hálózatunk gyors bővülését olyan

Charles Vörösmarty, New York-i partnerintézményünk (Environmental Sciences Initiative at the Advanced Science Research Center, City University of NY és Professor of Civil Engineering, City College of New York) vezetője (Fotó: Horváth Attila, 2021.)

kiváló magyar kutatók bekapcsolódásának is köszönhetjük, mint Szathmáry Eörs, Szöllősi-Nagy András, Kerekes Sándor és Bogárdi János a bonni egyetemről. A munkánkat rendszeresen értékelő és segítő nemzetközi tanácsadó testület elnöke Schöpflin György, aki neves társadalomtudósi munkássága mellett 15 évig volt európai parlamenti képviselő, tagja többek között Erhard Busek egykori osztrák alkanclerár, Kroó Norbert és Szentes Tamás akadémikusok. A kutatói és fejlesztői munká-

ban emellett részt vesznek a kreatív művészetek képviselői is, így a Budapesti Moholy Nagy Művészeti Egyetem is.

A központok munkája számos ponton összekapcsolódik, elősegítve a tudományterületek közötti együttműködést, az innovációt és a szinergiák kialakítását. Az összekapcsolódást és a sokszínűséget demonstrálják az intézet legfontosabb rendezvényei: UNESCO MOST Téli Egyetem, Nyári Egyetem, Kraft-konferencia, Nyitott Kapuk, Blue Sky konferencia. A rendezvények nagy átfogó témáihoz – így például a fenntarthatóság, Európa jövője, civil társadalom, a bizalom szerepe a mai világban, a felsőoktatás jövője – minden kutatóközpont hoz előadót.

Könyvtárosaink nemcsak a kutatott témák irodalmának figyelésével, adatbázisok hozzáférhetővé tételével végeznek nélkülözhetetlen munkát, hanem segítik kutatóink publikációinak dokumentálását és közreműködnek az Intézethez került könyv- és kézírathagyatékok feldolgozásában is. Kommunikációs munkatársainknak köszönhető sokirányú tevékenységünk naprakész láttatása, a közösségi platformok működtetése.

E gazdag kutatási és kulturális program megvalósításához a kiváló előadók és támogatók mellett nélkülözhetetlen egy háttérrel biztosító iroda, az a bizonyos „back office”. Kimagasló teljesítményt nyújtó kollégák dolgoznak itt, csapatba szervezésükért Markovits Alíz tett sokat.

„Nem tudjuk problémáinkat ugyanazzal a gondolkodással megoldani, melynek révén azok előálltak” – mondta Albert Einstein. Ezért képvisel új gondolkodásmódot intézetünk. Hálásak vagyunk a Vasi Szemlének, amiért egy egész számot szentel új tartalmú, új formájú munkánk bemutatásának.

ATTILA PÓK:
 RAHMEN DER KREATIVITÄT.
 STRUKTUR DES INSTITUTES FÜR
 HÖHERE STUDIEN

Auch im strukturellen Aufbau des Institutes für Höhere Studien spiegeln sich ihre forschungsmethodischen Prinzipien. Elemér Hankiss, der Namensgeber des sich mit den Geisteswissenschaften beschäftigenden Hankiss-Zentrums untersuchte als Literaturhistoriker, Soziologe die treibenden Kräfte der ungarischen Gesellschaft, das Verhältnis zwischen der Kreativität und der lähmenden Rückständigkeit. Die die Wurzeln der die Welt des zwanzigsten Jahrhunderts bestimmenden wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Faktoren suchende Forschungen von Károly und Mihály Polányi sind für die Mitarbeiter des Polányi-Zentrums (Polányi Központ) beispielhaft. Das dritte Forschungszentrum unseres Institutes wird durchs Programm Kreative Städte – nachhaltige Entwicklung des ländlichen Raumes (Kraft) gekennzeichnet. Die kulturellen Veranstaltungen werden vom Haus der Pannonischen Literatur und Künste organisiert. Im Beitrag werden die Besonderheiten der strukturellen Einheiten und die Formen der Kooperation beschrieben.

ATTILA PÓK:
 THE FRAMES OF CREATIVITY.
 INSTITUTE OF ADVANCED
 STUDIES

The mission and the research methodology of the Intitute of Advanced Studies are also reflected in its organisational structure. The paper describes the characteristics of the departments and their forms of cooperation. As a literary historian, sociologist and philosopher, Elemér Hankiss, an eponym of the Hankiss Centre and Research Archive, has explored the underlying structure behind and the driving forces of the society, and the relationship between creativity and paralysing stagnation. Károly and Mihály Polányi's search for the roots of the economic and social factors that shaped the 20th century is exemplary for the researchers of the Polányi Centre. The third research centre of our institute is the Creative City – Sustainable Region (Kraft) programme, and cultural events are coordinated by the The House of Pannonian Literature and Arts.